

Політичні інститути та процеси

УДК 323.1 (477)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.20330938>

**Трансформація української національної ідентичності в умовах
повномасштабного вторгнення РФ**

Запорожець Оксана Юріївна,

кандидат політичних наук,

доцент, доцент кафедри міжнародної інформації, Навчально-
науковий інститут міжнародних відносин, Київський національний
університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-0784-9253>

Шевчук Святослав Віталійович,

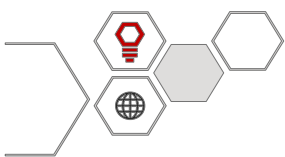
студент II курсу магістратури,

Навчально-науковий інститут міжнародних відносин,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
м. Київ, Україна,

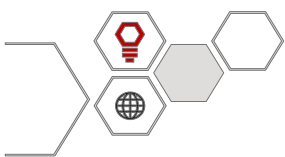
<https://orcid.org/0009-0001-0128-8902>

Прийнято: 16.02.2026 | Опубліковано: 28.02.2026

Анотація. У статті здійснено комплексне дослідження трансформації української національної ідентичності в умовах повномасштабного вторгнення Російської Федерації через аналіз взаємопов'язаних соціальних, політичних та символічних процесів, які визначають сучасну динаміку

суспільної консолідації. Методологічну основу становить поєднання аналізу репрезентативних соціологічних даних Інституту соціології НАН України, Соціологічної групи «Рейтинг» та Центру Разумкова за 2021–2025 роки, порівняльно-аналітичного методу для простеження динаміки ідентичнісних показників у часовій перспективі, а також системного підходу до дослідження взаємодії між інституційними, соціальними та символічними чинниками трансформації. На основі аналізу соціологічних показників виявлено суттєву зміну самоідентифікації українців, що відображається у зростанні частки населення, яке ідентифікує себе як громадян України (89%). Показано, що паралельно відбулися масштабна добровільна дерусифікація мовного простору, деколонізація сакрального календаря та переосмислення символічного простору пам'яті, що супроводжувалися дистанціюванням від російського культурного впливу. Визначено ключові показники трансформації української національної ідентичності під час повномасштабної війни: регіональна конфігурація, зміни у державній політиці, поява нових повсякденних практик та посилення соціальної самоорганізації. Регіональна конфігурація призвела до переміщення мільйонів громадян, що спричинило руйнування традиційного електорально-культурного поділу «Схід — Захід» та масштабне «зшивання» країни через безпосередній контакт мешканців різних регіонів. Зміни у державній політиці прооявились в ухваленні законів про українську національну ідентичність та національну пам'ять, а також про деколонізацію топонімії і календарну реформу. Державна політика вплинула на повсякденні практики на рівні суспільства, зокрема через інституціалізацію загальнонаціональної хвилини мовчання, створення «живих коридорів» пошани та стихійних народних меморіалів. Війна також зумовила появу феномену соціальної самоорганізації, що проявилась у масовому волонтерстві, регулярному донорстві, фінансовій підтримці армії та широкому залученні громадян до практик взаємодопомоги,

трансформували належність до нації з декларативної категорії у щоденну поведінкову практику. Суспільна консолідація, сформована в умовах війни, має ознаки довготривалої структурної трансформації, а не ситуативної реакції на кризу. Це дає підстави розглядати її як один із ключових ресурсів державної стійкості, суспільної мобілізації та політичної інтеграції України в умовах тривалого воєнного протистояння.

Ключові слова: національна самоідентифікація, Україна, війна, державна політика, консолідація нації, соціальна самоорганізація.

Transformation of Ukrainian National Identity in the Context of a Full-Scale Invasion by the Russian Federation

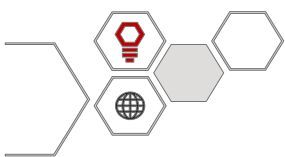
Oksana Zaporozhets,

PhD in Political Science, Associate Professor at the Department of International Information, Educational and Scientific Institute of International Relations, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine,
<https://orcid.org/0000-0003-0784-9253>

Sviatoslav Shevchuk,

Second-year Master's degree student, Educational and Scientific Institute of International Relations, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, <https://orcid.org/0009-0001-0128-8902>

Abstract. The article provides a comprehensive study of the transformation of Ukrainian national identity under the conditions of the full-scale invasion of the Russian Federation through the analysis of interconnected social, political, and symbolic processes shaping the contemporary dynamics of social consolidation. The

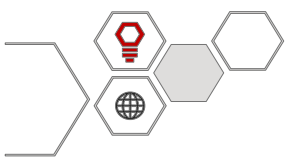

methodological framework combines the analysis of representative sociological data collected by the Institute of Sociology of the National Academy of Sciences of Ukraine, the Rating Sociological Group, and the Razumkov Centre during 2021–2025, a comparative-analytical method for tracing the dynamics of identity indicators over time, and a systemic approach to examining the interaction between institutional, social, and symbolic factors of transformation.

Based on the analysis of sociological indicators, a significant transformation in the self-identification of Ukrainians has been revealed, reflected in the growing share of the population identifying themselves as citizens of Ukraine (89%). It has been demonstrated that, in parallel, there occurred a large-scale voluntary derussification of the linguistic sphere, the decolonization of the sacred calendar, and a reconsideration of the symbolic space of memory, all accompanied by distancing from Russian cultural influence. The key indicators of the transformation of Ukrainian national identity during the full-scale war have been identified as the regional configuration of society, changes in state policy, the emergence of new everyday practices, and the strengthening of social self-organization.

The regional configuration led to the displacement of millions of citizens, resulting in the erosion of the traditional electoral and cultural “East–West” divide and contributing to the large-scale “stitching together” of the country through direct interaction among residents of different regions. Changes in state policy were manifested in the adoption of laws concerning Ukrainian national identity and national memory, as well as in the decolonization of toponymy and calendar reform. State policy also influenced everyday societal practices, particularly through the institutionalization of a nationwide minute of silence, the creation of “living corridors” of honor, and the emergence of spontaneous grassroots memorials.

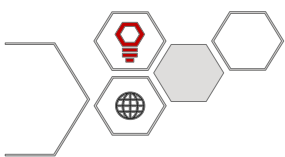
The war also gave rise to the phenomenon of social self-organization, manifested in mass volunteering, regular blood donation, financial support for the armed forces, and the broad involvement of citizens in mutual aid practices, thereby

transforming national belonging from a declarative category into a daily behavioral practice. The societal consolidation formed under wartime conditions demonstrates signs of a long-term structural transformation rather than a situational reaction to crisis. This provides grounds for considering it one of the key resources of state resilience, social mobilization, and the political integration of Ukraine under conditions of prolonged military confrontation.

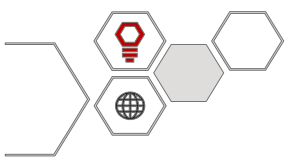
Keywords: national self-identification, Ukraine, war, state policy, national consolidation, social self-organisation.

Постановка проблеми. Питання національної ідентичності у сучасній соціогуманітаристиці завжди посідало особливе місце, однак після 24 лютого 2022 року воно набуло якісно нового — екзистенційного — виміру. Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України стала каталізатором безпрецедентних за масштабом і темпом перетворень у суспільній свідомості, що розгорнулися одночасно на символічному, лінгвістичному, соціальному та інституційному рівнях. Повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 року запустило безпрецедентний за масштабом і швидкістю процес кристалізації національної ідентичності — від постколоніальної амбівалентності, що тривала понад три десятиліття, до консolidованої політичної нації. Частка громадян, які ідентифікують себе передусім як громадяни України, зросла з 62,6 % у листопаді 2021 року до 79,7 % у грудні 2022 року — стрибок, порівнянний зі зрушеннями, що зазвичай розгортаються впродовж цілих поколінь [1]. При цьому у свідомості суспільства одночасно відбувалась масштабна добровільна дерусифікація комунікативного простору та глибинна деколонізація сакрального часопростору. Дослідження механізмів і факторів цього феномену є актуальним не лише в академічному вимірі: консolidована ідентичність постає фундаментальним ресурсом соціальної стійкості та внутрішньої безпеки

держави у тривалому воєнному протистоянні.

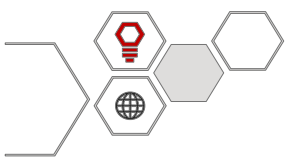
Аналіз останніх досліджень і публікацій. Трансформація української ідентичності в умовах збройного конфлікту стала предметом активного наукового вивчення серед наукової спільноти. Визначальний внесок здійснив В. Кулик, який простежив зміни ідентифікаційних практик в Україні від Євромайдану 2013–2014 рр. до 2022 р. [2]. Разом із Г. Гейлом В. Кулик дослідив, яким чином зовнішній конфлікт посилює категорії зовнішнього відмежування при одночасному послабленні внутрішніх розмежувань, витісняючи колишні регіональні та мовні протиріччя єдиним кордоном «ми – вони» [3]. А. Вілсон концептуалізував постагресійне націєтворення після вторгнення РФ як перетворення «неконсолідованої нації» на консолідовану громадянсько-політичну спільноту в результаті двох хвиль агресії — 2014 та 2022 років [4]. Динаміку ідентичнісних наративів у дискурсивному зрізі дослідила К. Коростеліна зі співавторами [5]. М. Гауелт на основі польових досліджень у бомбосховищах постраждалих від обстрілів міст показала, що практики нації еволюціонували, перетворюючи мікропростір підземного укриття у мікрокосм суспільства [6]. К. Зарембо та Е. Мартін проаналізували перехід українського громадянського суспільства від «сплячого» до масово мобілізованого стану [7]. Б. Курило запровадив концепт «вернакулярної безпеки» для аналізу механізмів, за якими громадські ініціативи продукують колективне розуміння загрози та формують спільну рамку опору для нації [8]. Н. Фролова та Р. Сілвер концептуалізували колективну травму як одночасно роз'єднуючу і об'єднуючу силу [9], тоді як О. Міхєєва та І. Кузнецова показали, як досвід волонтерства 2014–2021 рр. перетворився на «прихований актив» масової мобілізації 2022 р. [10]. В. Степаненко та С. Стюарт задокументували феномен «горизонтального громадянства» та взаємодію між громадянською активністю й обороною [11]. П. Акалійські та Т. Рєскенс дослідили ціннісний вимір трансформації, зафіксувавши зближення України з

європейською культурно-ціннісною віссю [12]. Д. Харук проаналізував інституційне зростання громадянського суспільства у воєнний час [13], а О. Бурлюк та Б. Муслу описали Україну як першу пострадянську країну, що формально інституціоналізувала деколонізаційну політику через законодавство [14]. Е. Нотт запропонувала системний огляд концепції «повсякденного націоналізму», що є методологічно релевантною для аналізу рутинних практик відтворення нації [15]. Важливою є праця Г. Богданович, яка розглянула трансформацію ідентичності як фактора формування нової політичної нації [16], та Ю. Поліщука, який дослідив константи і зміни у структурі національної та громадянської ідентичності в умовах воєнного часу [17]. Слід також врахувати значний внесок у дослідження тематики М. Степика [18] і Л. Кирмець зі співавторами [19], які зробили соціологічний і філософсько-психологічний аналіз ідентичнісних трансформацій в Україні, а О. Резнікова та О. Корнієвський дослідили стійкість суспільства в умовах агресії через соціологічне вимірювання [20].

Виділення невирішених частин проблеми. Попри значний масив наукових розвідок, у вивченні трансформації української ідентичності залишаються суттєві лакуни. По-перше, більшість досліджень зосереджена або на соціологічному фіксуванні показників, або на теоретичному осмисленні — без комплексного аналізу механізмів, що опосередковують ці зрушення. По-друге, взаємодія між макрорівнем (регіональна конфігурація, державна політика) та мікрорівнем (повсякденні практики, самоорганізація) у контексті трансформації ідентичності досі не є достатньо вивченою у їхній системній єдності. По-третє, бракує комплексного аналізу інституціоналізованих механізмів держави щодо конструювання нових маркерів ідентичності в умовах повномасштабної агресії.

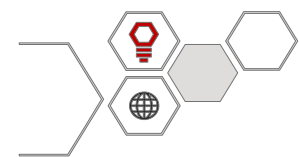
Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті — комплексно дослідити трансформацію української національної ідентичності

в умовах повномасштабного вторгнення РФ (2022–2025 рр.) через аналіз її ключових показників: регіональної конфігурації, державної політики утвердження ідентичності, повсякденних практик меморіалізації та соціальної самоорганізації.

Виклад основного матеріалу. Динаміку трансформації української національної ідентичності під час російської повномасштабної війни можна простежити на основі аналізу результатів соціологічних досліджень, проведених Інститутом соціології НАН України, Соціологічною групою «Рейтинг» та Українським центром економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова протягом 2021–2025 років.

Базовим аналітичним індикатором є показник першочергової територіально-громадянської самоідентифікації, який дає змогу визначити домінантні рівні соціальної лояльності та ієрархію ідентичностей у суспільстві. Напередодні повномасштабного вторгнення, у листопаді 2021 р., лише 62,6 % респондентів ідентифікували себе передусім як громадяни України. Загальнонаціональна ідентичність конкурувала з локальними (20,8 % визначали себе насамперед як мешканці свого населеного пункту) та регіональними (7,4 %) ідентичностями [1]. Така диспропорція відображала незавершеність консолідації політичної нації й активно використовувалася державою-агресором для просування наративів про нібито «штучний» і фрагментований характер української державності. У Таблиці 1 систематизовано ключові показники ідентифікації українців за даними Інституту соціології НАН України.

Таблиця 1.

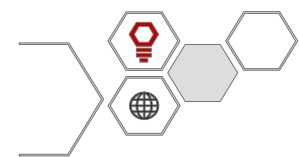
Динаміка маркерів територіально-громадянської самоідентифікації населення України, %

Маркер самоідентифікації	Листопад 2021	Грудень 2022	Червень 2023	Червень 2024	Вересень 2025
Громадянин України	62,6	79,7	79,5	73,8	72,7
Мешканець свого міста/села	20,8	7,8	7,4	9,8	10,5
Мешканець свого регіону ⁷	5,6	1,7	2,5	3,2	2,7
Громадянин Європи/світу	3,9	4,8	5,4	6,3	5,7
Громадянин колишнього СРСР	2,8	1,3	1,1	1,3	2,0

Джерело: складено авторами на основі даних Інституту соціології НАН України [1].

Наведені дані свідчать, що повномасштабне вторгнення стало критичною точкою біфуркації, яка радикально змінила баланс ідентичностей. Уже в грудні 2022 р. частка тих, хто ідентифікував себе насамперед як громадянин України, зросла до 79,7 % і залишалася майже незмінною у 2023 р. (79,5 %). Натомість локальна ідентичність скоротилася більш ніж удвічі та стабілізувалася на рівні 10,5 % у 2025 р., а ідентифікація з колишнім СРСР зменшилася до 1,1 % у 2023 році [1]. Незначне зниження громадянської ідентичності порівняно з піковими значеннями 2022–2023 рр. (з 79,7 % до 72,7 %) не є регресом, а пояснюється рутинізацією воєнного досвіду та кристалізацією нової нормативної моделі ідентичності, яка все одно залишається приблизно на 10 відсоткових пунктів вищою за довоєнний рівень.

Показовими є дані щодо множинності ідентичностей. За дослідженням Соціологічної групи «Рейтинг» (2025 р.), українська громадянська ідентичність досягла рівня фактичного консенсусу: 89 % респондентів однозначно погоджуються з твердженням «Я вважаю себе громадянином України», ще 10 % — скоріше погоджуються, і лише 1 % заперечують таку самоідентифікацію. Сукупний показник у 99 % свідчить про повну

легітимацію української державності на рівні масової свідомості. Водночас це не означає витіснення інших рівнів ідентичності, а радше їх інтеграцію у ширшу структуру: 87 % респондентів ідентифікують себе як представників свого етносу, а 47 % — як громадян Європи або скоріше погоджуються з такою самоідентифікацією. Це відображає посилення проєвропейських наднаціональних ідентифікацій, особливо серед молоді 14–24 років і мешканців Північного та Західного регіонів [21].

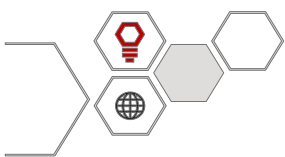
Таблиця 2

Розподіл відповідей респондентів щодо маркерів власної самоідентифікації
станом на 2025 р., %

Твердження	Однозначно так	Скоріше так	Важко відповісти	Скоріше ні	Однозначно ні
Я вважаю себе громадянином України	89	10	0	0	1
Я вважаю себе представником свого етносу	68	19	4	4	4
Я вважаю себе членом місцевої громади	48	27	2	12	10
Я вважаю себе громадянином Європи	24	23	3	17	32
Я вважаю себе громадянином колишнього СРСР	2	8	2	11	76

Джерело: Дослідження Соціологічної групи «Рейтинг» (2025 р.) [21].

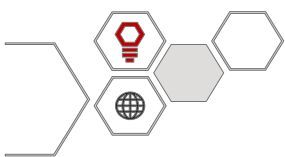
Органічним продовженням аналізу макросоціальної консолідації постає дослідження лінгвістичного виміру трансформації. Напередодні повномасштабного вторгнення, наприкінці 2021 р., виключно українською мовою у приватному спілкуванні користувалися 48 % громадян, російською — 26 %, обома мовами — 24 % [22]. Соціолінгвістична диференціація не була нейтральним явищем: вона цілеспрямовано інструменталізувалась у межах гібридних стратегій впливу держави-агресора для конструювання наративів

про «штучність» України і дискурсу «захисту співвітчизників».

Після початку повномасштабної агресії у березні 2022 р. зафіксовано стрімкий комунікативний зсув: частка осіб, які спілкувалися вдома виключно російською мовою, зменшилася з 26 % до 18 %, тоді як білінгвізм зріс з 24 % до 32 % [22]. Із погляду соціальної психології, це стало перехідним механізмом інтеграції української мови як маркера політичної солідарності та дистанціювання від агресора. Упродовж 2023–2024 рр. цей транзитний стан трансформувався у глибоку структурну зміну: за даними Інституту соціології НАН України за 2024 р., частка громадян, які переважно використовують українську мову в родинному спілкуванні, зросла майже до 56 %, тоді як сегмент переважно російськомовних скоротився до 11,9 % [23]. Подібні тенденції у 2023 р. зафіксував і Центр ім. О. Разумкова, трактуючи їх як прояв добровільної «низової» дерусифікації [24]. Станом на 2025 р. 65 % громадян використовують українську як основну мову професійного або освітнього спілкування, 20 % залишаються білінгвами, а лише 9 % послуговуються російською; водночас 33 % опитаних прямо вказують на свідоме збільшення використання державної мови після початку агресії [21].

Не менш глибокої трансформації зазнав календарно-релігійний вимір ідентичності. Відповідно до теорії етносимволізму Е. Сміта, нація легітимізується не лише через мову чи політичні інститути, а й через спільні ритуали та організацію сакрального часу [25]. Репрезентативним індикатором цього є ставлення до дати святкування Різдва. У грудні 2021 р. перенесення святкування на 25 грудня підтримували лише 26 % українців, тоді як 71 % святкували виключно 7 січня [26]. В листопаді 2022 р. кількість прихильників перенесення зросла до 44 %, а частка противників скоротилася до 31 % [27]. Цей безпрецедентний зсув створив суспільну легітимність для інституційного рішення: у липні 2023 р. Верховна Рада 241 голосом «за» закріпила 25 грудня як єдину дату святкування, а Православна церква України та Українська греко-

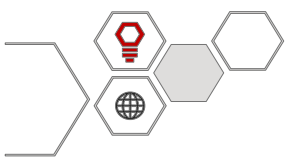

католицька церква синхронно перейшли на нові календарі. Станом на 2025 р. святкування 25 грудня органічно інтегрувалося в оновлений пантеон національних ритуалів: понад чверть українців (26 %) зазначають, що стали шанувати Різдво більше, ніж раніше [21]. Зруйнувавши сакральний календарний зв'язок із Росією, Україна синхронізувала свій культурний і духовний ритм із Заходом.

Для розуміння внутрішньої логіки та тривалості цих процесів доцільно проаналізувати конкретні виміри трансформації української національної ідентичності, а саме ключові показники, які безпосередньо структурують оновлену національну ідентичність в умовах війни: реконфігурація регіонального простору, зміни державної політики у сфері національної ідентичності, повсякденні практики та феномен «горизонтального громадянства».

Перший ключовий показник трансформації ідентичності на рівні соціально-просторових процесів пов'язаний із масовим внутрішнім переміщенням, яке докорінно змінило регіональну конфігурацію суспільства. Повномасштабна агресія спричинила найбільшу кризу внутрішнього переміщення в Європі з часів Другої світової війни. За даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, наприкінці 2022 р. кількість переміщених українців сягнула 11,6 млн осіб, із яких 5,9 млн залишалися внутрішньо переміщеними [28]. Станом на вересень 2024 р. МОМ ідентифікувала близько 3,7 млн ВПО, більшість яких (69 %) походила зі східних областей: Донецької (24 %), Харківської (20 %), Херсонської (12 %), Запорізької (12 %) та Луганської (7 %) [29; 30].

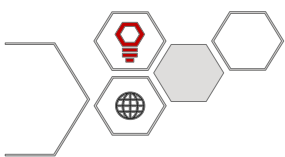
Переміщення мільйонів громадян стало потужним механізмом перебудови символічних кордонів усередині нації, що сприяло витісненню традиційного поділу «Схід – Захід» [2]. Натомість сформувалася нова тричленна топографія: «Фронт», «Тил» та «Окуповані території». Мешканці

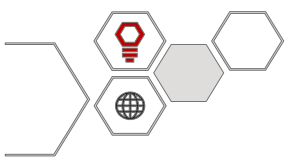
Маріуполя, Херсона чи Харкова, переїхавши до Львова, Рівного або Тернополя, вступали у безпосередній контакт із носіями іншого регіонального досвіду. Дослідження культурної інтеграції ВПО засвідчили, що така взаємодія формує нові ідентичнісні прив'язаності, де спільний травматичний досвід поступово витісняє регіональні стереотипи [7]. Безпосередня міжгрупова взаємодія в умовах спільної загрози також сприяє зниженню упереджень і формуванню ширшої групової ідентичності [15].

Принципово важливо, що зближення відбулося не лише між регіональними групами, а й між ними та переміщеними особами. Приймаючі громади, зіткнувшись із масовим напливом ВПО зі сходу та півдня, переосмислили попередні соціальні категоризації: умовні «східняки» перестали бути абстрактним «іншим» і набули конкретного людського виміру. Це сприяло формуванню згуртованості, що позитивно впливала як на переселенців, так і на членів приймаючих громад.

Другим ключовим показником трансформації української ідентичності є державна політика з утвердження ідентичності. До 2022 р. термін «національна ідентичність» як цілісний державотворчий концепт фактично не фігурував у нормативно-правовому полі. Ситуація кардинально змінилась після початку агресії. Фундаментальним кроком стало прийняття у грудні 2022 р. Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності». Цей акт вперше на нормативному рівні закріпив поняття ідентичності та визначив складові державної політики у цій сфері: національно-патріотичне виховання, військово-патріотичне виховання та громадянську освіту [31]. Документ окреслює повноваження суб'єктів відносин — органів державної влади, закладів освіти, культури, спорту, інститутів громадянського суспільства та медіа, тим самим перетворивши утвердження ідентичності на функцію всієї вертикалі публічного управління.

Процес інституціоналізації продовжився ухваленням у 2025 р. Закону України «Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу», який набрав чинності 30 серпня 2025 р. Документ закріпив офіційну назву «Війна за Незалежність України», увів юридичне визначення «рашизму» та визначив статус Українського інституту національної пам'яті як центрального органу з особливим статусом [32]. Закон також встановив жорсткі правила деколонізації топонімів і заборонив зміну назв, ухвалених відповідно до законів про декомунізацію та деколонізацію, упродовж десяти років. Важливим проявом державної ідентичнісної політики стала і календарна реформа як акт цивілізаційного вибору. Перенесення Дня захисників і захисниць України на 1 жовтня відновило тяглість від козацької Покрови та річниці створення УПА до сучасних Збройних Сил, витіснивши радянський наратив «23 лютого». Перехід на 25 грудня як єдину дату Різдва синхронізував Україну з євроатлантичною спільнотою. Закон про деколонізацію топонімів (21 березня 2023 р.) забезпечив очищення публічного простору від символів російського та радянського панування: лише упродовж 2022–2023 рр. 42 міські ради перейменували понад 3000 топонімів [33]. Нові назви наповнюють міський простір символами козацької доби, Київської Русі та національно-визвольного руху, посилюючи українську національну ідентичність. Виявом державної символічної топоніміки стало і запровадження Указом Президента від 6 березня 2022 р. почесної відзнаки «Місто-герой України». Указом від 30 вересня 2025 р. перелік поповнили Суми, Куп'янськ та інші населені пункти. Якщо радянська модель увічнювала «перемогу радянського народу», то нова інтегрує міста у наратив «Війни за Незалежність України», змінюючи саму рамку вшанування. Ще одним виміром державної політики стала інституціоналізація ритуалів скорботи та меморіалізації. Загальнонаціональна хвилина мовчання о 9:00, запроваджена Указом Президента від 16 березня 2022 р., трансформувалася у

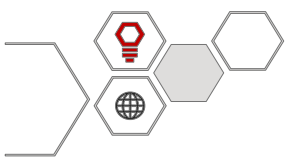

загальнонаціональний ритуал колективної жалоби. Синхронна зупинка транспорту, установ і мільйонів людей створює ефект «соматичної солідарності» [15].

Синтезуючи законодавчі зміни 2022–2025 рр., держава сформувала цілісний деколонізаційний правовий пакет. На нормативно-ідентифікаційному рівні закріплено ідентичність як предмет державної політики; на мнемонічному — легітимізовано офіційний наратив конфлікту та зміцнено інституції пам'яті; на топонімічному — очищено публічний простір від символів домінування; на темпоральному — синхронізовано Україну із західним світом, позбавивши державу-агресора символічної спільності часу.

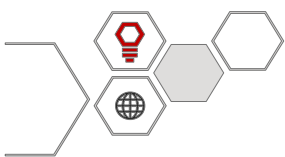
Третім ключовим показником трансформації є повсякденні практики меморіалізації. В умовах екзистенційної загрози ці практики виконують не лише ідентифікаційну, а й інтегративну функцію, сприяючи збереженню соціальної цілісності [15]. Просторова трансформація повсякденних практик найяскравіше проявляється через стихійну меморіалізацію публічних місць. Якщо традиційно місця пам'яті формуються у тривалому ретроспективному процесі, то в умовах повномасштабної агресії Україна переживає небувалу за темпом генерацію таких місць — у реальному часі, паралельно до самих трагічних подій. Ритуал «живого коридору» під час повернення загиблих воїнів перетворює простір доріг на місце колективної літургії, фіксує найвищий статус Захисника. Цей ритуал є показовим, оскільки не санкціонований жодним указом і виникає як органічна народна практика. «Народні меморіали», найвідомішим з яких є «галявина прапорців» на Майдані Незалежності у Києві, стали масштабним, хоч і офіційно не затвердженим пантеоном пам'яті. Кожен прапорець із написаним від руки іменем та датами є актом індивідуалізації втрати в межах публічного простору, що «заземлює» абстрактне поняття «нація» у конкретних іменах і долях.

Четвертим ключовим показником трансформації є феномен соціальної

самоорганізації. В умовах війни громадянське суспільство частково перебирає на себе функції держави — логістичні, гуманітарні, безпекові та інформаційні. К. Зарембо та Е. Мартін пов'язують цю активність із формуванням потужного «відчуття спільноти», яке мотивує людей діяти, ризикуючи власними ресурсами та безпекою [7]. Масштаб мобілізації вражає: у перші тижні вторгнення кількість внутрішньо переміщених осіб сягнула 16,9 млн; понад 100 000 людей вступили до Сил Територіальної оборони; число гуманітарних організацій зросло майже вшестеро — з приблизно 120 до понад 700 наприкінці 2022 р., причому 60 % із них були локально укоріненими структурами [8]. Цифровізація повсякденності сприяла формуванню нової «економіки солідарності», де фінансова підтримка стала практикою громадянського патріотизму. За даними Опендатабот [34], у грудні 2025 року українці щомісяця переказували на «банки» Monobank у середньому 2,95 млрд грн, а загальний обсяг зборів за одинадцять місяців досяг 32,47 млрд грн. Кількість офіційно зареєстрованих волонтерів зросла до 11 792 осіб. Попри скорочення пожертв на невеликі «банки» на 19%, надходження до фондів United24, «Повернись живим» та Фонду Притули збільшилися на 37% і сягнули 105,87 млрд грн, з яких 77,7 млрд грн акумулював United24 [34]. Це свідчить, що донат перетворився на щоденну практику засвідчення належності до політичної нації та участі в обороні держави. Дослідження RTI International також показує, що 86% українців у період повномасштабної війни здійснювали грошові пожертви, а 42% долучалися до волонтерства, причому для понад половини цей досвід став першим. Водночас 79% донорів спрямовували кошти на підтримку армії та оборонних ініціатив, що свідчить про переосмислення обороноздатності як сфери колективної відповідальності громадян [35].

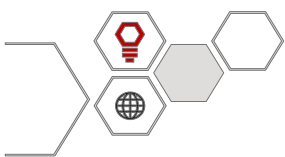
Ця мобілізація не виникла «з нуля». Д. Харук показує, що волонтерські мережі 2014–2021 рр., досвід логістики, довіри та управління ресурсами стали

«прихованим активом», який був миттєво активований у лютому 2022 р. [13; 10]. У 2022–2025 рр. соціальна самоорганізація перестала бути лише реакцією на кризу і набула рис сталої норми — «горизонтального громадянства», заснованого на мережах взаємодії між сусідами, волонтерами, бізнесом, фронтом і тилом [11]. Високий рівень довіри до Збройних Сил і волонтерських організацій сформував специфічну модель суспільного договору, де армія та волонтерські мережі відіграють центральну роль у забезпеченні колективного виживання. Дослідники наголошують, що ще у 2015 р. законодавці включили допомогу ЗСУ до сфер волонтерства, легітимізувавши практики, які суспільство вже де-факто реалізовувало [11]. Наслідком цього став перехід від ситуативної солідарності до стійких мереж і структур, що набувають ознак постійних соціальних інститутів.

Висновки. Таким чином, повномасштабне вторгнення рф в Україну спричинило структурні зміни національної ідентичності. Основними показниками трансформації української національної ідентичності в умовах війни є руйнація довоєнного розколу «Схід–Захід»; законодавче оформлення ідентичності як категорії національної безпеки через деколонізаційне законодавство, календарну реформу та символічну топоніміку; розвиток нових повсякденних практик згуртування нації (загальнонаціональна хвилина мовчання, народні меморіали, донати і волонтерство); посилення соціальної самоорганізації, що формує горизонтальне громадянство, де ідентифікація реалізується через дію, а не декларацію, надаючи консолідації стійкий поведінковий вимір тощо.

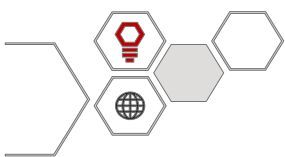
Перспективи подальших досліджень пов'язані з аналізом довготривалих ефектів ідентичнісної консолідації в умовах виснажливої тривалої війни, включаючи ризики «втоми» та регресу, а також із вивченням специфіки ідентифікаційних процесів серед внутрішньо переміщених осіб і в деокупованих громадах. Перспективним є також дослідження взаємодії між

новоствореною законодавчою рамкою ідентичності та академічною та суспільною дискусією в умовах демократичного врядування.

Список використаних джерел

1. Українське суспільство в умовах війни. Рік 2025: колективна монографія / С. Дембіцький, Л. Бевзенко, Г. Чепурко та ін.; за ред. Є. Головахи, С. Дембіцького. Київ: Інститут соціології НАН України, 2025. 404 с. <https://doi.org/10.15407/book9.978-617-14-0470-0>
2. Kulyk V. National identity in time of war: Ukraine after the Russian aggressions of 2014 and 2022. *Problems of Post-Communism*. 2023. Vol. 71, no. 4. P. 296–308. <https://doi.org/10.1080/10758216.2023.2224571>
3. Kulyk V., Hale H. E. How Ukrainians' wartime unity changes the usefulness of ethnic categories. *Nations and Nationalism*. 2024. <https://doi.org/10.1111/nana.13078>
4. Wilson A. Ukraine at war: Baseline identity and social construction. *Nations and Nationalism*. 2024. Vol. 30, no. 1. P. 8–17. <https://doi.org/10.1111/nana.12986>
5. Korostelina K. V., Zakharchenko A., Rohalov O. et al. Dynamics of national identity narratives in Ukraine. *National Identities*. 2026. Vol. 28, no. 1. P. 1–25. <https://doi.org/10.1080/14608944.2025.2473699>
6. Howlett M. Nation-building from (below) the grassroots: Everyday nationalism in Ukraine's bomb shelters. *Nations and Nationalism*. 2022. Vol. 29, no. 1. P. 63–69. <https://doi.org/10.1111/nana.12877>
7. Zarembo K., Martin E. Civil society and sense of community in Ukraine: From dormancy to action. *European Societies*. 2024. Vol. 26, no. 2. P. 203–229. <https://doi.org/10.1080/14616696.2023.2185652>
8. Kurylo B. From individual to collective: Vernacular security and Ukrainian civil society in wartime. *Journal of Civil Society*. 2025. Vol. 21, no. 1. P.

1–22. <https://doi.org/10.1177/09670106251329884>

9. Frolova N., Silver R. C. A sudden but prolonged collective trauma: The Ukrainian experience. *PLOS Mental Health*. 2024. <https://doi.org/10.1371/journal.pmen.0000056>

10. Mikheieva O., Kuznetsova I. War-time volunteering and population displacement: From spontaneous help to organised volunteering in post-2014 Ukraine. *Voluntary Sector Review*. 2024. Vol. 15, no. 1. P. 74–91. <https://doi.org/10.1332/20408056Y2023D000000009>

11. Stepanenko V., Stewart S. 'Who, if not us?': Civic activism and defence in wartime Ukraine. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*. 2025. Vol. 38, no.1. P. 152–168. <https://doi.org/10.1080/13511610.2025.2467214>

12. Akaliyski P., Reeskens T. Ukrainian values: Between the Slavic-Orthodox legacy and Europe's allure. *European Societies*. 2023. Vol. 26, no. 2. P. 522–551. <https://doi.org/10.1080/14616696.2023.2206901>

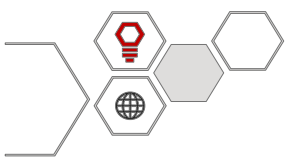
13. Kharuk D. Building civil society in wartime: Opportunities and challenges on the example of the military crisis in Ukraine in 2014–2023. *Faces of War*. 2025. No. 2. P. 89–101. <https://doi.org/10.18778/3071-7779.2025.2.07>

14. Burlyuk O., Musliu B. The right to freedom: State-driven institutionalization of decolonization through memory politics in Ukraine (2022–2024). *Global Studies Quarterly*. 2025. Vol. 5, no. 4. <https://doi.org/10.1093/isagsq/ksaf107>

15. Knott E. Everyday nationalism: A review of the literature. *Studies on National Movements*. 2015. No. 3. P. 1–16. <https://doi.org/10.21825/snm.85398>

16. Богданович Г. Трансформація української ідентичності як чинник формування нової політичної нації. *Українознавство*. 2024. № 3 (92). <https://doi.org/10.17721/2413-7065.3%2892%29.2024.312865>

17. Поліщук Ю. Національна та громадянська ідентичності в Україні в умовах російсько-української війни: константи та зміни. *Політичні*

дослідження. 2024. № 2 (8). С. 73–93. URL: <http://pd.ipiend.gov.ua/article/view/315758> (дата звернення: 09.01.2026)

18. Степико М. Трансформації ідентичностей українських громадян в умовах російської агресії. *Стратегічна панорама*. 2023. № 2. С. 76–84. <https://doi.org/10.53679/2616-9460.2.2022.07>

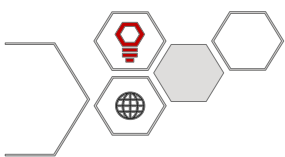
19. Kyrnets L., Saienko O., Nedvyha O., Tserkovnyak-Horodetska O., Logvinenko N. The formation of Ukrainian national identity in the context of Russian aggression: A philosophical and psychological analysis. *International Journal on Culture, History, and Religion*. 2025. Vol. 7, no. 1. P. 518–536. <https://doi.org/10.63931/ijchr.v7i1.15>

20. Reznikova O., Korniiievskyi O. Resilience of the Ukrainian society in wartime: Components and sociological measurement. *East European Journal of Society and Politics*. 2024. Vol. 15, no. 1. URL : https://ejes.uaic.ro/articles/EJES2024_1501_REZ.pdf (дата звернення: 09.01.2026)

21. Репрезентативне соціологічне дослідження у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності : аналітичний звіт / Соціологічна група «Рейтинг». Міністерство молоді та спорту України. Київ, 2025. URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Patriotychne_vyhovannia/Soc_doslidzhennia/2025/2025-analiticnii-zvit-doslidzennia-u-sferi-utverdzhennia-ukrayinskoji-nacionalnoyi-ta-gromadianskoyi-identichnosti.pdf (дата звернення: 10.01.2026)

22. Шосте загальнонаціональне опитування: мовне питання в Україні (19 березня 2022) / Соціологічна група «Рейтинг». Київ, 2022. URL: <https://www.ratinggroup.ua/news/language-issue-in-ukraine-march-19th-2022> (дата звернення: 10.01.2026)

23. Українське суспільство в умовах війни. Рік 2024 : колективна монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін. ; за ред. Є.

Головахи. Київ : Інститут соціології НАН України, 2024.
URL:[http://resource.history.org.ua](http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=2&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&Image_file_name=book/0018724.pdf&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=0)

[/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=2&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&Image_file_name=book/0018724.pdf&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=0](http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=2&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&Image_file_name=book/0018724.pdf&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=0) (дата звернення: 10.01.2026)

24. Ідентичність громадян України в умовах війни: тенденції змін / Центр Разумкова. Київ, 2023. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/identychist-gromadian-ukrainy-tendentsii-zmin-traven-2023r> (дата звернення: 10.01.2026)

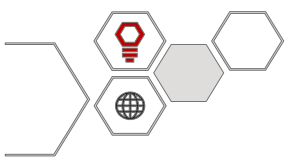
25. Smith A. D. Ethno-symbolism and Nationalism: A Cultural Approach. London : Routledge, 2009. 184 p. <https://doi.org/10.4324/9780203876558>

26. Улюблені новорічні свята українців (20–22 грудня 2021) / Соціологічна група «Рейтинг». Київ, 2021. URL: <https://www.ratinggroup.ua/news/lyubimye-novogodnie-prazdniki-ukraincev-20-22-dekabrya> (дата звернення: 11.01.2026)

27. Дев'ятнадцяте загальнонаціональне опитування: святкування Різдва в Україні (20–21 листопада 2022) / Соціологічна група «Рейтинг». Київ, 2022. URL:<https://www.ratinggroup.ua/news/nineteenth-national-survey-results-of-the-year-expectations-for-the-future-november-20-21-2022> (дата звернення: 11.01.2026)

28. Global Trends: Forced Displacement in 2022 / UNHCR. Geneva, 2022. URL: <https://www.unhcr.org/publications/global-trends-2022> (дата звернення: 11.01.2026)

29. Звіт про повернення населення в Україні – Опитування загального населення. Раунд 17 / International Organization for Migration. Geneva, 2024. URL: <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-zvit-pro-povernennya-naselennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo-naselennya-raund-17> (дата звернення: 11.01.2026)

30. Country Policy and Information Note: Humanitarian Situation, Ukraine, January 2025 / UK Home Office. London: UK Government, 2025. URL:<https://www.gov.uk/government/publications/ukraine-country-policy-and-information-notes/country-policy-and-information-note-humanitarian-situation-ukraine-january-2025-accessible> (дата звернення: 11.01.2026)

31. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності: Закон України від 13 груд. 2022 р. № 2834-IX. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20> (дата звернення: 11.01.2026)

32. Про засади державної політики національної пам'яті Українського народу : Закон України від 21 серп. 2025 р. № 4579-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4579-20> (дата звернення: 12.01.2026)

33. Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії : Закон України від 21 берез. 2023 р. № 3005-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-20> (дата звернення: 12.01.2026)

34. 2,9 млрд грн донатів збирають на банки щомісяця. Чи дійсно пожертв стало менше? / Опендатабот. 2025. URL:<https://opendatabot.ua/analytics/donats-2025> (дата звернення: 12.01.2026)

35. Leonchuk L. Ukraine's Other Army: The Rise of Citizen Finance and Volunteerism in Wartime Ukraine / RTI International. 2023. URL: <https://www.rti.org/insights/life-during-wartime-ukraine> (дата звернення: 12.01.2026)